پرسی ئێزیدییەکان و شنگال...

فەرەیدوون سامان

پێشەکی:

ئێزیدییەکان گروپێکی ئیتنیکی ئایینی کوردین، وەک ئایینیش بە باوەڕی خۆیان کە ئاماژە بۆ چەند بەڵگەو سەرچاوەیەکی مێژووی دەکەن خۆیان بە دێرینترین ئایین دەژمێردرێن، هەرچەند هەندێ بۆچوونی جیاواز هەیە، لەوانەش د. زرار سدیق و هەروەها د. هۆگر تاهیر پێیان وایە کە ئێزیدییەکان لە بنەڕەتدا ئایینزا یان گرووپێکی مسوڵمانن و مێژووی سەرهەڵدانیان بۆ دوای هاتنی ئیسلام بۆ ناوچەکە بەتایبەتیش دوای هاتنی شێخ ئادی دەگەڕێتەوە، هەر بۆیەش لەسەر ئەو باوەڕەیان زۆر چەوساونەتەوە، بەڵام بەردەوام داکۆکیان لەناسنامەی ئایینی خۆیان کردوە، د.خەلیل ڕەشۆ جندی کەسایەتی ئەکادیمی کوردی ئێزیدی لە کتیبی (الدین الایزیدی، المعتقدات، المیثولوجیا، الطبقات الدینیه) بە راشکاوی دان بەوە دەنێت کە ئێزیدییەکان بەشێکن لە نەتەوەی کورد و خەڵکی رەسەن و دێرینی کوردستانن، هەروەها دکتۆر ئاورەحمانی قاسملۆ رای وایە کە ئێزیدییەکان لەبنەڕەتدا زەردەشتین، و لە ئایینە دێرینەکانی گەلانی ئیرانن. لەکتێبی کورد وکوردستاندا ڕای وایە کە بەگوێرەی شێوازی باوەڕی و پێوانەکانی پەرستن و شوێن و پەرستگاکانیان و شێوازی ژیانیان، بێگومان دەتوانرێ وەک تیرە یان پاشماوەی ئایینی زەردەشتی بەناو بکرێن، کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ٣٠٠٠ هەزارساڵ بەر لەئەمڕۆ. د. تۆسنێ ڕەشید کە زاناو رووناکبیرێکی کوردی سۆڤیەتی جارانە دەڵێت؛ هۆکاری مانەوەی ئێزیدییەکان زمانی پیرۆزی ئایینیان بووە، کە زمانی کوردی بووە، لە کاتێکدا کوردەکانی ئازەربایجان کە ژمارەیان ٤٥ هەزار و و کوردانی تورکمانستان ٣٥ هەزار بوون، چونکە مسوڵمان بوون، لە ماوەی کەمتر لە نیو سەدە ئاسمیلە بوون و لەناو نەتەوەی سەردەستدا توانەوە.

لە ڕووی دیموگرافییەوە؛

ئێزیدییەکان بە زۆری لە دەڤەرەکانی باشووری کوردستان و بەتایبەتیش لە کاڤاری شنگال و شێخان،دەشتی نەینەوا، ژمارەیەکیشیان لە باکور و رۆژاوای کوردستان، هەروەها لەئەرمەنستان و گۆرجستان و ڕووسیا دەژین، هەروەها ژمارەیەکی بەرچاویش ئێستا نیشتەجێی وڵاتانی ئەوروپا و بەتایبەتیش لە ئەلمانیا، وێڕای ئاسمیلەبوون و سیاسەتی پاکتاوی نەژادی بەرانبەر بە ناسنامەی نەتەوەیی و زمانەکەیان لەو وڵاتەنەی کە لێی دەژین، بەگشتی لە هەرێمی کوردستاندا ژمارەی دانیشتوانیان نزیکەی ٦٥٠٠٠٠ بۆ ٧٥٠٠٠٠ کەس دەبێت.

ئێزیدییەکان ئەو هۆزو تیرە کوردانەن کە لەسەر ئایین و باوەڕەکانی خۆیان ماونەوتەوە و ریشەکەیان بۆ قووڵایی مێژووی مرۆڤایەتی بەر لە ئایینە نووسراوەکان دەگەڕێتەوە، ئێزیدییەکان خودا دەپەرستن.

د.خانی ئۆمەر خالی لە دیمانەیەکی گۆڤاری زمزمی لالشدا لەبارەی ژمارەی ئێزیدییەکانی یەکێتی سۆڤیەتی جاران دەڵێت: ژمارەیان نیو ملیۆنە، بەپێی ئاماری ساڵی ١٩١٠ دەردەکەوێت کە ژمارەی ئێزیدییەکانی شنگال و موسڵ و هەکاری ١٠٠٠٠٠کەس بوونە، لە کۆمارەکانی قافقاسیاش ٢٥٠٠٠ کەس بوون.

رۆزیتافۆرسی گەڕۆکی ئینگلیز لە یادەوەرییەکانی نووسیویەتی : ژمارەی ئێزیدییەکان نزیکەی ٤٠٠٠٠٠ کەس دەبن. لەگەڵ ژمارەیەکی زۆر لەچیاکانی قافقاسیای نزیک دەریای خەزەر و چیای تایاو کمجاتکا دەژین. ئایینەکەیان بۆ مانەوییەکان دەگەڕێتەوە، بەڵام نزیکترن لە زەردەشتییەکان. چونکە ئێزیدی ئاینێکی مژدەبەخش نییە، واتە بۆ کەس نییە بێتە ناو ئایینەکەیان، جگە لەو منداڵانەی کە لە دایکوباێکی ئێزیدی لەدایک دەبن، هەر بۆیەش بە داخراوی ماوەتەوە و لەوەپتر گەشەی نەکردووە، ئێزیدی ئاینێکی کەڤنارییە هەر لە دێریندا لەسەرانسەری کوردستاندا بڵاوبۆتەوە و تایبەتە بە کوردان و دەقی ئایینەکەش بە زمانی کوردی نووسراوەتەوە، و باوەڕیان بە یەکتایی خودێ هەیە و پەرستگایەکی سەرەکیان هەیە ناوی لالشە کەوتۆتە باکووری کاڤاری شێخان لەدووری ١٣ کم لەشاری دهۆکدا .ئایینی ئێزیدی مزگێنیدەر نەبووە، چونکە لە هەموو کوردستاندا بڵاو ببوەوە و یەکتاپەرستی خودای تێدا بەرجەستە بووە، ئێزیدییەکان سەبارەت بە جیاوازی باوەرەکەیان لەگەڵ باوەری دراوسێیەکانیان بە درێژایی مێژوو ئامانجی شاڵاوەکانی کۆمەڵکوژی بوونە، ئەوەش هۆکارێک بووە بۆ دژایەتی کردنیان، سەرباری ئەوەی ئایینەکەیان یەکتاپەرستی ودرووشمەکەشی هاوکاری و خۆشەویستی خودا بووە.

سەرچاوە مێژووییەکان :

ئاماژە بەوە دەکەن بەر لە هاتنی لەشکری ئیسلام و تەنانەت زۆر لە دواتریش ئەو ناوچەیەی ئەمرۆ پێی دەگوترێت باشووری کوردستان بەتایبەت دەڤەری بهدینان زێد و دەڤەری ئێزیدیخان بووە، بەڵام سەبارەت بە فەرمانە یەک لەدوای یەکەکانی دەسەڵاتی تورک و عەرەب و ئیسلام کە تا ئێستا دەگاتە ٧٤ فەرمان و کۆمەڵکوژی مخابن خاک و دانیشتوانەکەیان لەدەست داوە.

ئێزیدی وەک ئاینێکی رەسەنی کوردەواری:

ئایینی ئێزیدی و بوونی ئێزیدییەکان، سیمای دەوڵەمەندی کەلتوورو فرەیی و مێژووی ناوچەکە و گەلی کوردستانە، کوردانی ئێزیدی لە رووی ئاینیەوە خودان

جەژنێکی تایبەت بە خۆیانن. کە بە چوارشەمەسۆر ناسراوە، بە پێی رۆژژمێری رۆژهەڵاتی دەکەوێتە یەکەم چوارشەممەی مانگی نیسان، ئەمەش جەژنی ساڵی ئەوانە، لەو رۆژەدا بەکارهێنانی هێلکە و رەنگکردنی یەکێکە لەتایبەتمەندیەکانی و جێ بایەخیانە. ئەویش بەو مانایەی هێلکە لە زەوی دەچێت، هەروەها رۆح و توخمی تێدایە. لە خوێندنەوەی تریشدا دەڵێن زەردێنەکەی لە زەویی و سپیاییەکەی لە ئاو یان لە بۆشایی گەردوون دەچێت، ئەم جەژنە لە سەردەمی سۆمەریی و بابلی و تەنانەت ئاشورییەکانیشدا هەبووە. بەپێی کۆنی ئایینەکە و بەرفراوانی ئایینەکەش لەسەردەمی خۆیدا وابووە لە جێگای زۆرو بەرفراوانتردا جەژنەکە بکرێت بە جیاواز لە سەردەمی ئێستاماندا. هەموو ئاینێک تایبەتمەندی خۆی هەیە بێگومان، دەوترێت لەناو ئێزیدییەکاندا لە مانگی نیساندا ژن هێنان و بەشوودان نییە. چونکە نیسان خۆی بووکی ساڵە و زەوی ئاوسە، چەند سەرچاوەیەکیش باس لەوە دەکەن ناوی (نیسان) لە (نوێ ساڵ)ەوە هاتبێت. لەم رۆژەدا ئێزیدییەکان رووناکی زۆر بەکاردێنن و تاریکایی رووناک دەکەنەوە. وەکو خۆیان گوتەنی لە تاریکیەوە بەرەو رووناکی. دیارە لە ئایینەکانی ناوچەی میزۆپۆتامیا و ئاینی تریش بابەتی رۆژپەرستی و رووناکی پەرستیش هەبووە، هەروەها گوڵی سووریش (کولیلکا نیسان) لە تاقی پەرستگا و شوێنە تایبەتەکانیان دادەنێن. هەرچەندە بەهۆی ئەو تاوانانەی لە هەقیان کراو بەهۆی بە کۆیلە بردنی ژن وکچەکانیان و منداڵەکانیان، کە هێشتا ژمارەیەکیان لە دەستی تیرۆریستانی داعشدان جەژن ناکەن. ئەوان سیمبولێکی دێرین و نوێی قوربانین لە ناوچەکەدا، پێویستە هەموو لایەک بە رێزەوە بڕوانێتە ئەو توێژە گرنگەی کوردەواری، بەدڵنیاییەوە پێویستە هەر ئەو رۆژەی پەرلەمانی کوردستان کەوتەوە سەرکاری خۆی، پرۆژە بڕیاری تاوانی شەنگال بکاتە بڕیارو رۆژی ٣-٨ی هەموو ساڵێک بە فەرمی بکاتە رۆژی جینۆسایدی ئێزیدییەکان.

بەمەبەستی نیشاندانی هاوپشتی و هاوسۆزی لەگەڵ کەسوکاری قوربانیانی ئێزیدی و تەواوی قوربانیانی دەستی دڕندایەتی و چەتەگەریی تیرۆریستانی داعش و هاوکاتیش بۆ دەربڕینی ڕق و ناڕەزایەتی بە ڕووی ئەو گروپە مرۆڤکوژە و هەل ومەرجێکی خوێناوی کە خوڵقاندوویەتی بەسەر کۆمەڵگای کوردستاندا. بۆیەش گەرەکە هەرچی زووتر ئەم تاوانە لە ئاستی ناوەخۆو نێودەوڵەتیدا پرۆتستۆ بکرێت. زۆرترین هەڕەشەی لەناوچوون لەلایەن هێزە دەسەڵاتدارەکانی ئیسلامەوە لە ئێزیدییەکان کراوە، چ لەسەردەمی زەیدی کوری مەعاوییە، تا ئێستاش عەرەب ناوەکەیانی چەواشەکردوە و پێیان دەڵێن"یەزیدی" واتا بە درۆو چەواشەکاری دەیانگەڕێننەوە بۆنەوەکانی یەزیدی کوڕی مەعاوییە، دەسەڵاتی نەتەوەیی عەرەبی عیراق و سوریاش بنەچەی ئێزیدیەکانیان بۆ نەتەوەی عەرەب دەگەڕاندەوە بۆ ئەم مەبەسەتە بەدەیان نووسەرو مێژوونووسی درۆزن و

هەوڵیانداوە لەڕێگای کتێبە ساختەکانیان ڕای گشتی چەواشە بکەن. بەڵام بێگومان ئەوە هیچ پەیوەندی بەڕاستییەوە نییە، بەڵکو پارچەیەکە لە پرۆسەی ئاسیملاسیۆن. بەهەمانشێوە ئەوەی بە زەبری چەک نەیتوانیوە لەگەڵیان بکرێت، بەتایبەت لەلایەن تورکە عوسمانییەکان لە ٤٠٠ساڵی ئیمپراتۆریەتەکەیان، ئەوا هەوڵیاندا لەڕێگای ریفۆرم گۆڕانکاریی لە ئایینی ئێزیدی دروستی بکەن، بۆ نموونە هاتنی شێخ ئادی، هەمانکات دروست بوونی ریزبەندی و سیستمی هیرارشی لەنێو ئێزیدییەکان" شێخ، میر، فەقیر، مرید، قەوال....هتد" هەروەها دروست کردنی پەرستگا و ناولێنانی ئیسلامییانە بەناوی حەج، سەفاو مەروا...هتد، کۆتاییش گۆڕ و جل و بەرگ و شوێنی پەرستنی شێخ ئادی بووەتە نەزرگای هەرە سەرەکی ئێزیدییەکان، بەواتایەکی تر، شێخ ئادی لاسایی پێغەمبەری ئیسلام محەمەدی کردوەتەوە و خۆی کردوەتە ناوەندی پەرستن و سازشی نێوان تاک و جڤاکی ئێزیدی"ڕێورەسمی پەرستگای لالەش وەک نمونە". ناتوانین بڵێین ئێزیدییەکان لە رێگای شێخ ئادی لە راستەهێڵی خۆیان دەرچوونە، بەڵام ناشتوانرێت بڵێین وەک خۆیان ماونەتەوە. ئەوەی لەئەمڕۆدا گرنگە بۆ ئێزیدییەکان و شەنگالییەکان، ئەویش مانەوەیانە بەناسنامەی نەتەوەیی و ئاینی خۆیان و پاراستنی ناسنامەکەیانە.

کورد وتیرۆری دەوڵەتی ئیسلامی ناسراو بە داعش:

مێژوی نزیکی خەباتی گەلی کورد لە باشوری کوردستان بۆ پتر لە هەشتا ساڵ دەگەڕێتەوە، لەو ماوەیەدا هەوراز و نشێوی زۆری پریوە، کۆسپ و تەنگژەی زۆری دیوە، نسکۆی ١٩٧٥ و کیمیایی بارانی هەڵەبجەو بالیسان و شێخوەسان و بادینان و ئەنفال لە ساڵی١٩٨٨، دواجار رووبەڕووی دڕندایەتی رێکخراوی دەوڵەتی خەلافەتی ئیسلامی لە عێڕاق و شام (داعش) بوویتەوە. رێکخراوی داعش کە لەسایەی دەزگا موخابەراتییە عەرەبیەکان و بە هاوکاری دەوڵەتی تورکیا و بە هاندانی بانگخوازە ئیسلامییە توندڕەوەکانی میسر و سعودیە و قەتەر، بەشێک لەخاکی عێڕاقیان داگیرکرد و خێڵە سونەکان پشتیوانییان لێکرد، لە سەرەتاوە سەرانی کورد وەک دەوڵەت حسابیان لەسەر کرد و وتیان (عێڕاق ناگەڕێتەوە بۆ پێش ٩ی حوزەیران و ئێستا ئێمە هاوسێیەکی نوێمان هەیە کە ناوی داعشە) و هێزی پێشمەرگەیان ناردە ناوچە کێشە لەسەرەکان، داعش هێرشی لەسەر بەغدا و دیالە چڕکردەوە و بەر ڤیتۆی ئێران کەوت، رووی کردە کوردستان، لە جەلەولا شەڕ هەبوو لە موسڵ نەبوو، یەکیەتی پارتی تۆمەتبار دەکرد کە شەڕ لەگەڵ داعش ناکەن، کاتێک شەڕەکە گشتگیر بوو سەرۆکایەتی هەرێم و حکومەت خەڵکیان دڵنیا کردەوە لە توانای بەرگری، بەڵام لە شەنگال پێمان وترا نەک بەرگری لاوازە، بەڵکو هەر نییە. سەرکردایەتی کورد باش دەیانزانی کە چەکی داعش چیە و توانای چەندە و چۆنە؟ بەڵام پێش کارەساتی شەنگال ئەم سەرنج و گازندەیان نەدەکرد، هێزەکانیان لە شەنگال بێ بەرگری

شارەکەیان چۆڵکرد و منداڵ و ژن وکیژی شەنگالیان کردە خۆراکی ئەژدیهاکانی داعش، لە شەنگال لە ماوەی دوو مانگدا نەیانتوانیوە هێزی بەرگری دروستبکەن ئامادەیان بکەن بۆ هەر ڕووداوێک تا لاوە ئێزیدییەکان چەکدارکەن، ئێزیدیەکان خۆشیان خەمسارد بوون بەرگریان نەکرد! شەڕی ماڵ بە ماڵ و جادە بە جادەیان نەکردو شارەکەیان چۆڵکرد، ئەمە گازندەیەکی جددیە لە لاوانی ئێزیدی، ئایا باشتر نەبوو لەبری ئەوەی دایک و خوشک و منداڵەکانیان بە برسێتی و تینوێتی لە شاخی شەنگال بمرن و کیژە پاکیزەکانیان بێبەرگری جێبهێڵن بیاندەنە دەست داعش، لەناو ماڵ و شەقامەکان و سەربانەکانی خۆیاندا شەهید ببن و داعشەکان بە دۆزەخ بسپێرن؟! بۆ نموونە شاری کۆبانی سێ مانگ لە گەمارۆی داعشدا بوو سەرنجی بدەن چۆن شەهید دەدەن و شاریان چۆڵ نەکرد، ئەم ڕاکردن و شار چۆڵکردنە لەناو کوردا بووەتە کلتور و شانازیشی پێوە دەکەن، دواجار لەسەر ئەتککردنی شەرەفی ژن وکیژانی ئێزیدی و جینۆسایدی ئێزیدییەکان، ئەمریکا هاتە دەنگ و هەولێری پایتەختی پاراست و هاوکاری مرۆیی و سەربازی نارد و یەکیەتی ئەوروپاش ئەنجومەنی ئاسایشی هاندا بۆ هاوکاری کردنی لێ قەوماوان.

ئایا دەکرێت ئێمە تەنێ چاوەڕێی کارەسات بین بۆ ئەوەی وڵاتان بێن بە هانامانەوە، ئەی بوێری و گیانفیدایی کورد چی لێهات؟

لەگەڵ ئەو هەموو پێشمەرگە بوێرانەی کە کورد هەیەتی نەتوانراوە سوود لە وزەو توانایان وەربگیرێت، ئایا کورد سیاسەت نازانێ یان دوژمنی زۆرە یان هەردووکیان، لەسەرەتادا داعشییەکان شەڕی کوردیان نەکرد، کورد هەڕەشەی گشتپرسی و سەربەخۆیی کرد، سەرۆکی هەرێمی کوردستان چووە پەرلەمان و داوای دەرکردنی یاسای هەڵبژاردن و ڕاپرسی لێکردن، لێرەوە ئێران و میسر و کۆمکاری عەرەبی و ئەمریکا و عێراقی شیعە هەڕەشەیان کرد، یاساکە دەرچوو، بە داعش گوترا ڕووی چەکەکانتان لە شیعەوە بۆ کورد وەرگێڕن، کورد لە سەرەتاوە خراپ هاتە دەست و لەولا شەنگال و لەملا جەلەولای لە دەستدا و هەولێر و خانەقین و کەلار کەوتنە بەر هەڕەشە، هەندێ لە هاووڵاتیانی هەولێر و هەندێ لە خانەقین چۆڵیانکرد، ئێران و تورکیاش بێدەنگ بوون، ئەمریکا هاتە دەنگ بەو مەرجەی کورد بچێتەوە بەغدا، ئێستا سەرانی کورد لەبری دەوڵەتی کوردی کێشمەکێشی گەڕانەوە ی بەغدایانە، پێدەچێت مەرجی شاراوەی ئەمریکا بۆ پاراستنی هەولێر، گەڕانەوە بۆ سنوری پێش ٩ی حوزەیران و وازهێنان لە گشتپرسی و دەوڵەتی کوردی بێت و ئەمە مەرجی شیعە و سونەش دەبێت، لەئەنجامدا کۆمەڵکوژی شەنگال کرا، ژن و کچانی ئێزیدی ئەتکران و قوربانییێکی زۆرمان دا، ئاماژەکان ئەوەمان پێدەڵێن کە دەبێ پێشمەرگە بگەڕێتەوە شوێنەکانی پێش ٩ ی حوزەیران، ئەمەش هەمووی لەئەنجامی سیاسەتی ناحەکیمانەی سەرکردایەتی کورد بووە لە ماوەی ١٦ ساڵدا لەپاش ڕوخانی

سەدام و سیاسەتی پەنجا بە پەنجای ٢٥ ساڵەی دوو حیزبی باڵا دەستی ئەم هەرێمە بەش مەینەتە، بۆ جاری سێهەم لەماوەی بیست ساڵدا هەلی دروستبوونی دەوڵەتی کوردستان لەباربرا.

کۆمەڵکوژی شنگال:

یادەوەری تاڵی کۆمەڵکوژی شنگال لە رێکەوتی ٣ی ئابی ٢٠١٤ لە کۆنەست و یادەوەری هەموو تاکێکی کورد تەنانەت مرۆڤایەتیشدا یادەوەرییەکی جەرگبڕ و کارەساتئامێزە، چونکە تاوەکو رۆژی ٣-٨-٢٠١٤ ئێزیدیەکان تاوانی کۆمەڵکوژی شنگالیان لەلایەن رێکخراوی تیرۆریستی دەوڵەتی ئیسلامیی ناسراو بە داعش لەهەق ئەنجام نەدرا، بەتەواوی نەدەزانرا تا چەند جڤاکێکی پەراوێز خراون، توێژینەوە مێژووییەکان لەکۆندا ئاماژە بە فەرمان (شاڵاوی ٧٢ کۆمەڵکوژی) یان جینۆسایدی ئێزیدییەکان دەکەن، کە زۆرینەیان بە هۆکاری ئایینی و ئیتنیکی بووە، ئەم کۆمەڵکوژییانە هۆکاری کارەسات و قڕکردن بوون بۆیان، کە دواترینیان لە کاڤاری شنگال لەلایەن (رێکخراوی تیرۆریستی دەوڵەتی ئیسلامی) ناسراو بە (داعش) بە هاوکاری وڵاتانی عەرەبی و ئیسلامی ناوچەکە ئەوانیان کردە ئامانج. پێشتریش لەساڵی ٢٠٠٧ لە (کۆمەڵگەی سیپا شێخ خدر و گر عوزێر) لە رێگای تەقاندنەوەی تانکێکی بۆمبرێژکراو، بووە هۆی کوشتنی پتر لە ٥٠٠ کەس و برینداركردنی ژمارەیەکی زۆر لەوە زێتریش، بەڵام لە٣ی ئابی ٢٠١٤ تیرۆریستانی داعش بە پشتگیری و پلان و ئەجیندای هەندێ لە وڵاتانی هەرێمی هێرشێکی بەرفرەوانیان کردە سەر شنگال (توندوتیژترو خوێناویتر)، کە لە راپۆرتە دیکۆمینتاری ومیدیاییەکان و کۆمیتەکانی مافی مرۆڤی سەر بە نەتەوە یەکگرتووەکان جەخت دەکەنەوە لەشەوی ٢لەسەر ٣ ی تەباخی ٢٠١٤ لەگەڵ هاتنی داعش بۆ ناو شنگال، پیاوان و ژنان و منداڵانی ئێزیدییان کۆمەڵکوژ کرد و بە زیندوویی لەگۆڕە بەکۆمەڵەکاندا ناشتنیان، زۆر لە ژنان و کچآنیان سەبی و کۆیلە کران و بەسەر تیرۆریستەکانیانی خۆیانی دابەشینەوە، هێشتاش هەواڵەکان ئەوە دەسەڵمێنن کە لە بازارەکانی رەقە و موسڵ و مەیادین و ئەلبوکەمال و شەدادی سەودایان پێدەکرێت، لە شارۆچکەی سنونی و کۆمەڵگای خانەسۆر لە شنگال کە زێدی رەسەنی ئێزیدییەکانە و کە ئێستا ژمارەیەک لە کۆچبەرە گەڕاوەکان لەوێ نیشتەجێن، هەندیک لەو ژن و کچانە لەدەست رێکخستنی تیرۆریستی داعش دەربازیان بوونە وهەڵاتوون.

ئێزیدییەکان بە بەرچاوی هەمووانەوە تووشی هەڕەشەی قڕبوون و لەناوبردن کرانەوە، بەپلەی یەکەم بە هۆی کوردبوونیان و هۆکاری دووەمیش ئایینەکەیان و هۆکاری سێیەم ستراتیژییەتی ناوچەی جێ نفوزیی ئەوان بوو، کە لەلایەن وڵاتانی هەرێمیەوە جێی بایەخی جیۆپۆلەتیکی خۆی هەبووە.

هەڵوێستی لایەنە کوردستانییەکان لەمەڕ جینۆسایدی ئێزیدیەکان:

دۆزی ئێزیدییەکان وەک هەر دۆزێکی تر بەشێک یان گروپێکی دیکەی گەلی کوردستان لەلایەن لایەنە سیاسییەکانی کوردستان بە سکۆلاریزم و ئیسلامیەکانەوە، شرۆڤەو هەڵوێستی جودای لێبۆتەوە، پارتە نەتەوەیی و سیکۆلارمیزەکانی کوردستان پرسی ئێزیدییەکان بە بەشێك لە دۆزی نەتەوەیی گەلی کوردستان دەزانن، ئەمەش بە ئاشکرا لە پەیرەوی ناوەخۆیان دەخوێنریتەوە و بەرگری لەو جڤاکە چەوساوەی کوردستان دەکەن، هەرچەند لە واری واقیعدا کەم و زۆر هەڵویستیان جیاوازیان بووە، بەتایبەت لە پرسی تراژیدی کەوتنی شنگالدا. هەروەک بە پێی ئاماژەی راپۆرتی کۆمۆسیۆنی مافەکانی مرۆڤی نەتەوە یەککگرتووەکان بینیمان چۆن لایەنێک بێ بەرگری کردن پشتییان تێکردن بێ هیچ پاساوێک هێزەکانی خۆیان لەو ناوچانە کشاندەوە، لەهەمان کاتدا لایەنی تر هەبوون بەرگرییان لەو خەڵکە لێ قەوماوە کرد و رێگایان بۆ کردنەوە تا بە سەلامەتی لەدەست تاوانکارانی داعش رزگاریان بێت. هاوکات دەبینین هەڵویستی لایەنە ئیسلامیەکانی کوردستان لەسەر پرسی ئێزیدییەکان جیاوازە.

بۆ نموونە کاتێ کاریکاتێرێک لە ئەوروپا لەسەر پەیامبەری موسلمانان کرا، لەهەموو کوردستان لایەنگرانی پارتە ئیسلامییەکان خۆپێشاندانیان سازکرد. کاتێک لەغەزە و بورما کوشتار بەرامبەر موسلمانان کرا، هەموو جیهانی موسلمان ئیدانە و هاوخەمی و هاریکاریان کردن، لەگەڵیاندا ئیسلامییە کوردەکان. کاتێک لە میسر مورسی دەست بەسەرکراو دەسەڵاتی ئیسلامییەکان وەلانران، دواتریش تراژیدیانە لەناو دادگاکانی میسردا گیانی بەخشی، لەکوردستان خۆپیشاندان و ئیدانەی دەوڵەتی میسر کرا. کاتێک بارەگاکانی یەکگرتوو سوتا، کادیرەکانی کۆمەڵ و بزوتنەوە زیندانی دەکران ئیسلامییەکان چەندان رۆژ کەمپینیان راگەیاند و نارەزایەتیان دەردەبری. لەسەر رەخنەگرتن لەمەسەلەی ژن لە ئایینی ئیسلامدا ساڵی ١٩٩٧ دوو کادیری پارتی کۆمەنیستی کرێکاری (شاپور و قابیل) بەپێی دانپیانانی بکوژەکان کە پێشتر ئەندامێکی ئیسلامی پەرلەمانی کوردستان بوو فتوای شەهیدکردنی دابوون. لەسەر دەرکردنی پەرتوکێک لەلایەن مەریوان هەڵەبجەیی ئیسلامییەکان فتوای کوشتنیان بۆدەرکرد و سەنگەریان لێگرتن و کەمپین و سکاڵایان لەسەر ساز و تۆمارکردن، لەسەر قسەکردن لەسەر واتاو چەمکی جیندەر لەناو پەرلەمانی کوردستان و کردنەوەی چاڤیلاند و تیکەڵ بوونی مەلەوانگەی ژنان و پیاوان خۆپیشاندان و دەیان بەرنامە و هەواڵیان دروست کرد. ئەو هەموو هاتوهاوارەی لە میدیا و لێدوانەکانیان لە دژی دەسەڵاتی هەرێم لەسەر تیرۆری سیاسی، کەچی ئەو هەموو کوشتار و کۆمەڵکوژییەی لە ئاست ئێزیدییەکان و هەروەها لە شارەکانی باکوورو رۆژاوای کوردستان بەتایبەت کۆمەڵکوژی کۆبانێ و داگیرکردنی عەفرین ئەنجام دران و رۆژانەش ئەنجام دەدرێن نە نووزەیەکیان لێوەهات، نە

هەڵوێستێکی وەهایان نواند، کە هاوبەشی بێت بۆ تراژیدیای گەلەکەمان و ئیدانەکردنی داگیرکاری نیشتمانەکەمان.

پرسیار ئەوەیە تۆ بڵێیت تاوانە درندەییەکانی داعش، کە لەئاستی جینۆسایدی کوردی ئێزیدییەکان لەدەڤەری شنگال لەو هەموو ئەوانە بچوکتر و لاوازتر بیت و شایستەی ئیدانەیەک نەبێت ؟

بەداخەوە ئیسلامییەکانی کوردستان، پێچەوانەی هەموو ئیسلامییەکانی تری وەک تورک و عەرەب و فارس لاوازترین هەستی نەتەوەییان بەرامبەر بە گەلەکەی خۆیان هەیە، بەردەوام هەستە ئایینەکەیان زاڵتر و تۆخترە لەهەستە نەتەوەیەکە، باشترین نمونەش هەرچی تاوان لە جیهانی ئیسلامی رووبدات ئەوان بەهەزاران ئیسلامی کورد دەهێننە سەر شەقام و میدیاکانیانی چەندان رۆژ بۆتەرخان دەکەن، بەلام کورد لەرۆژئاوا و باکور بەهەزاران تاوانی بەرامبەر کرا، لەرۆژهەڵاتی کوردستاندا دەیان کەسایەتی کورد لە سێدارە دران، بچوکترین ئیدانەی ناکەن.

خەیری بۆزانی نوێنەری ئێزیدییەکان لە وەزارەتی ئەوقاف و کاروباری ئایینی حکومەتی هەرێمی کوردستان دەڵێت: تا رادەیەک هەڵویستی یەکگرتووی کوردستان لە دەڤەری بادینان ئەرێنی بوو لە پرۆتۆستۆ کردنی تیرۆریستانی داعش لە دۆزی کۆمەڵکوژی ئێزیدییەکانی شنگال و هاوکاری کردنی قوربانییە ئێزیدییەکان. حیزب و لایەنە سیاسیەکانی کوردستانیش بە شێوازی جۆراوجۆر ئیدانەی ئەو کردەوە تیرۆریستیەی داعشیان کرد، بۆیە کاتی ئەوەیە دەزگا ئیدارییەکانی هەرێم مەسەلەی ناسینی داعش وەک هیزێکی تیرۆریست و جینۆسایدکردنی کوردانی شەنگال بکەنە یاسا بەسەر هەموو لایەنێکدا، وەک ئەوەی هەندێ وڵاتی ئەوروپی لەبەرامبەر دان پیانەنانی هەر کەسایەتی و لایەنێک بە جینۆسایدی ئەرمەنەکان رووبەرووی لێپێچینەوەی یاسایی دەکەنەوە. بەگشتی کەسایەتییە رۆشنبیر و کۆمەڵایەتیەکانی ئێزیدی پێچەوانی ئەوانەی لە هەندەرانن سەبارەت بە زۆر هۆکاری جوگرافی و سیاسی ناوێرن بە راشکاوی بەرگری لە پرسی تراژیدیای خۆیان کەن و زۆرجاریش لە لێدوان و گفتگۆ رۆژنامەوانییەکان لە سیمینار و کۆنفرانسەکان یان بێدەنگی هەڵدەبژێرن یان راستی رووداوەکان وەکو خۆیان باس ناکەن.

لیژنەی باڵای ناساندنی جینوسایدی ئێزیدییەکان:

تا ئێستا بە وتەی راوێژکاری وەزارەتی شەهیدان و ئەنفالکراوان چەندان دیکۆمینت و بەڵگەی تاوان رادەستی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی کراون.

بەمەبەستی تیشک خستە سەر دوایین کارەکانی لیژنەکەیان، ئێوارەی ڕۆژی هەینی ٢٠١٤/١٠/١٧ لیژنەی باڵای ناساندنی جینۆسایدی کوردانی ئێزیدی و پێکهاتە نەتەوەیی و ئاینیەکانی تر لەدیوانی وەزارەتی کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان کۆنگرەیەکی رۆژنامەوانیان سازکرد، لەسەرەتای کۆنگرەکەدا مەحمود حاجی ساڵح وەزیری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان سەرۆکی لیژنەکە رایگەیاند، کە دوای ئەوەی بە بڕیارێکی ئەنجومەنی وەزیران بەر لەدوو مانگ لیژنەکەمان پێکهات لەو ماوەیەدا بەشێوەیەکی چڕ کارمان لەسەر دۆسیەی جینۆسایدی ئێزیدییەکان کردووە و چەندین بەڵگە و وتەی شاهیدحاڵمان کۆکردۆتەوە، سودمان لەو بڵاوکراوانە وەرگرتووە کە تیرۆرستانی داعش تیایدا دانیان بە تاوانەکانیان ناوە هەروەک وتەی رزگاربووانی تاوانەکانی داعش وەرگیراوە. زیاتر گوتی: لە ئێستادا بۆ هەنگاوی داهاتوومان ئەو بەڵگەنامانە پێشکەش بە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لە لاهای دەکەین بەو هیوایەی بتوانین کەیسی جینوسایدی کوردانی ئێزیدی لە ناوەندە نێودەوڵەتییەکان بجولێنین، بۆ ئەم مەبەستە لیژنەکەمان لەچەند رۆژی دادێ سەردانی لاهای دەکات و دواتریش بۆ هەمان مەبەست سەردانی پەرلەمانی یەکیتی ئەوروپا دەکەین و لەوێشەوە سەردانی ئەنجومەنی مافەکانی مرۆڤ لە ژنیف دەکەین تاکو ئەو راپۆرتانەیان پێشکەش بکەین کە لیژنەکەمان ئامادەی کردووە. سەرۆکی لیژنەی باڵای ناساندنی جینوسایدی کوردانی ئێزیدی و پێکهاتە نەتەوەیی و ئاینیەکانی تر ئەوەشی روون کردەوە کە لیژنەکەیان لە رێگەی ئەو سەنتەرەی لەدهۆک دایانمەزراند، چەندین لێکۆڵینەوەیان ئەنجامداوە و چەندان شاهیدحاڵ وتەیان لێوەرگیراوە و کراوەتە بەڵگەی یاسایی بەو هیوایەی پشتیوانی باش بێت بۆ ئەوەی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی ئەو کەیسە بجولێنێ. لەوەڵامی ئەوەی کە عیراق ئەندامی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی نییە، لیژنەکە چۆن دەتوانێ کار لەسەر ئەم بابەتە بکات: سەرۆکی لیژنە گوتی: ناکرێ ئێمە دەستەوەستان بین تا عیراق دەبێتە ئەندامی دادگا، بۆیە رێگای یاساییترمان دۆزیوەتەوە بەو هیوایەی بتوانێ قەناعەت بە داواکاری گشتی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی بهێنین. پاشان فەلاح مستەفا بەرپرسی پەیوەندییەکانی دەرەوەی حکومەت لە وەڵامی رۆژنامەنووسان گوتی: لەسەر ئاستی سەرۆکی هەرێم و سەرۆکی حکومەت و وەزیرە پەیوەندیدارەکان لەگەڵ شاند و میوانانی بیانی ئەم کەیسە باسکراوە، بەش بە حاڵی خۆمان وەک فەرمانگەی پەیوەندییەکانی دەرەوەی حکومەت لەکۆبوونەوەکانمان لەگەڵ کونسوڵ و باڵیۆزی وڵاتان لەهەرێمی کوردستان و بەغدا و لە ماوەی سەردانەکانمان بۆ دەرەوە جەختمان لەسەر ئەم پرسە کردۆتەوەو پێمان راگەیاندوون کە پشتیوانی لە هەنگاوەکانی ئەم لیژنە باڵایە بکەن، ئێمە گەشبینین بە بەئەنجام گەیاندنی ئەم پرسە ئەویش دوای ئەوەی لێژنەکە توانی بەڵگەنامەیەکی زۆر کۆبکاتەوە و دەتوانین لەم ٣ ناوەندە گرینگە ئەم پرسە بخەینەڕوو.

هەروا بەرپرسی پەیوەندییەکانی دەرەوەی حکومەت ئاماژەی بەوەدا کە ئەم پرسە دوولایەنی هەیە، لایەنی سیاسی و لایەنی یاسایی، وەک لایەنی سیاسی ئێمە لە کۆبوونەوەکانمان لەگەڵ بەرپرسانی وڵاتان ئەو کارەساتەمان خستۆتەڕوو کە بەسەر کوردانی ئێزیدیدا هاتووە و هەوڵی پاکتاوی رەگەزییان درا لەلایەن تیرۆرستانی بەناو دەوڵەتی ئیسلامی، ئەوانیش پشتیوانی خۆیان نیشانداوە بۆ سەرخستنی ئەو هەوڵە. بەڵام لەڕووی یاساییەوە پێویستە دادگای تایبەت بڕیار لەسەر پرسی جینۆسایدی شنگال بدات و تاوانباران بە سزا بگەیەنێت وتاوانەکە وەک جینۆساید بناسێنێت.

زیاتر لە ٤٠٠٠ بەڵگە لەسەر کەیسی جینۆسایدی ئێزدییەکان:

سەنتەری لێکۆڵینەوە و کۆکردنەوەی بەڵگە و دیکۆمێنتەکانی سەر بە لیژنەی باڵای ناساندنی جینۆسایدی کوردانی ئێزیدی و پێکهاتە نەتەوەیی و ئایینەکانی تر، زیاتر لە ٤٠٠٠ بەڵگە لەسەر تاوانەکانی داعش لە دژی کوردانی ئێزیدی بەشێوەی زانستی کۆکردوەتەوە.رۆژی پێنجشەممە ١٥ی کانوونی دووەمی ٢٠١٥، وەزیری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان، لەگەڵ پرۆفیسۆر مایکل نیوتن سەردانی پارێزگای دهۆکیان کرد و سەنتەری لێکۆڵینەوەو کۆکردنەوەی بەڵگەی تاوانەکانی داعشیان بەسەر کردەوە و لە نزیکەوە هەندێ نمونەی ئەو بەڵگانەیان بینی کە لەلایەن سەنتەرەکەوە کۆکراوەتەوە وەرگیراوە. وەزیری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکاراوان مەبەستی سەردانەکەی بۆ دهۆک روونکردەوە و رایگەیاند، ئەوان هاتوون تا لەنزیکەوە مەرگەساتی کوردانی ئێزیدی بە پرۆفیسۆر مایکل نیوتن نیشاند بدەن و بە چۆنیەتی کۆکردنەوەی بەڵگە و دیکۆمێنت ئاشنای بکەن، کە لەسەنتەری لێکۆڵینەوە و کۆکردنەوەی تاوانەکانی داعش کۆکراونەتەوە، هەروەک کورتەیەکی لەبارەی کارەکانی مایکل نیوتن پێشکەش کرد. دوای ئەوە فەرهاد ئەتروشی، پارێزگاری دهۆک کورتەیەکی لەبارەی مەرگەساتی کوردانی ئێزیدی و پێکهاتە نەتەوایەتیەکانی تر پێشکەش کرد و تیشکی خستە سەر پێداویستی ئاوارەکانی شنگال و رایگەیاند: ئەوان ١٦ کەمپیان بۆ ئاوارەکان لە سنورەکە کردۆتەوە، بەڵام لەبەر سەرمای زستان و زۆری ژمارەیان پێداویستی زۆریان هەیە و داوای لە مایکل نیوتن کرد بە شارەزایی خۆی هاوکار بێت بۆ ناساندنی مەرگەساتی کوردانی ئێزدی. هەر لەمیانەی کۆنگرە رۆژنامەوانیەکەدا وەزیری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان رایگەیاند: تیمەکانی گۆڕی بەکۆمەڵ ئەمڕۆ لە کۆباشی لەو گۆڕە بەکۆمەڵەدا کە دوێنێ کاریان لەسەر کردوە چەندان روفاتیان دۆزیوەتەوە تا ئەو کاتە ژمارەی رووفاتەکان گەیشتوەتە ٢١ روفات و تیمەکان درێژە بە گەڕان و پشکنین دەدەن لەو سنورە. ئەوجا لە سەنتەری لێکۆڵینەوەو کۆکردنەوەی بەڵگەنامەکانی سەر بە لیژنەی باڵای ناساندنی جینۆسایدی کوردانی ئێزدی و پێکهاتە نەتەوەیی و ئاینیەکانی تر، لە کۆبوونەوەیەکدا بە وردی باس لە شێوازی کارکردن سەنتەرەکە کرا. مایکل نیوتن

دوای ئەوەی گوێی لە شێوازی کۆکردنەوەی بەڵگەکان گرت، دەست خۆشی لە کارەکان کرد و پێی ڕاگەیاندن ئەگەر بتوانرێت ئەو وتانەی کە سەرکردەکانی داعش سەبارەت تاوانەکان کە لە گۆڤار و پێگە ئەلکترونییەکانی خۆیاندا بڵاویان کردوەتەوە لەگەڵ ئەو بەڵگانەی کە کۆکراونەتەوە هاوتا بکرێن، ئەوە دەبێتە بەڵگەیەکی زیندوو لەسەر تاوانەکان. ڕاشیگەیاند، ئەو هاوکار دەبێت بۆ ڕێکخستنی ئەو بەڵگانە تا پشتی پێ ببەسترێت لە دادگای تاوانی نێو دەوڵەتی و کاری لەسەر بکرێت.پاشان وەزیری کاروباری شەهیدان و ئەنفالکراوان دادوەرانی سەنتەرەکە بەشەکانی سەنتەرەکەیان بە مایکل نیوتن ئاشنا کرد و چەند نمونەیەکی زیندویان لە شێوازی وەرگرتنی زانیاری و لێکۆڵینەوە لە قوربانیانی دەستی داعش لە سنووری شنگال نیشاندا. لە سەنتەری لێکۆڵینەوە و کۆکردنەوەی بەڵگە و دیکومێنتەکانی سەر بە لیژنەی باڵای ناساندنی جینۆسایدی کوردانی ئێزدی و پێکهاتە نەتەوەیی و ئاینەکانی تر، زیاتر لە ٤٠٠٠ بەڵگە لەسەر تاوانەکانی داعش لە دژی کوردانی ئێزدی بەشێوەی زانستی کۆکراوەتەوە.

نەتەوەیەکگرتووەکان و جینۆسایدی ئێزیدییەکان:

سەرەتایەک بۆ گەیشتن بە دادپەروەری و ڕاستی، داعش تەنیا لایەنێکی ئەنجامدەری ئەم تاوانەیە، لایەنەکانی تر دادگای تاوانی نێودەوڵەتی دەتوانێت ئاشکرایان بکات، ڕۆژی ٣ی ئابی ٢٠١٤ هێزی پێشمەرگە و ئاسایش و پۆلیسی ناوچەکە لەناکاو لە شنگال کشانەوە و سەدان هەزار منداڵ و ژن و کەسانی مەدەنییان بۆ داعش بەجێ هێشت. سەرەنجام تاوانە مەزنەکە، جینۆسایدکردنی ئێزیدییەکان دەستی پێ کرد، کە گەورەترین تاوانی سەدەی بیستویەکەمە. ئەو ڕۆژە ڕەشە میری ئێزیدییەکان، کۆچکردوو بەڕێز میر تەحسین، بە هاوارێکی خەمناکانە و پڕژانەوە گوتی: ئێمە فرۆشراین.

ئەم ڕستە کورتە دوو وشەییە، کە زایەڵەکەی بە دنیادا بڵاوبۆوە، دەیان پرسیاری گەورەی بەدوای خۆیدا هێنا، کە تا ئێستا بێ وەڵام ماونەتەوە: چۆن ئەو سەدان هەزار ئێزیدییە فرۆشران؟ بۆچی و بە چ نرخێک و لەپێناو چ دەستکەوتێک و بە قازانجی کێ فرۆشران؟ ئایا ئەو دەوڵەت و هێز و لایەنانەی لە پلاندانان و فرۆشتن و کڕینی ئەواندا بەشدارن کێن؟ بە چ ئامانجێک ئەم تاوانەیان ئەنجام دا؟

نزیکەی هەشت ساڵ بەسەر ئەم تاوانە گەورەیەدا تێپەری کەچی هێشتا لێکۆڵینەوە لەم تاوانە نەکراوە، تا هەقیقەت و هۆکاری ڕاستەقینەی تاوانەکە بۆ خەڵک و دنیا ڕوون بکرێتەوە! هەروا هیچ کام لەو فەرماندە سەربازی و ئەمنی و حکومی و حیزبییانەی بەرپرسی ئەو ناوچەیە بوون و ئێزیدییەکانیان بەجێ

هێشت، نە ڕەوانەی دادگا کراون، نە لەلایەن لیژنەی سەربەخۆوە لێپرسینەوەیان لەگەڵدا کراوە. ئەم تاوانە سروشتێکی جیهانیی هەیە و بە تاوانێک دژی تەواوی مرۆڤایەتی دادەندرێت و برینێکی گەورەی خستۆتە جەستەی مرۆڤایەتییەوە. بۆیە دەسەڵاتیکی لۆکاڵی ناتوانێت تاسەر هۆکار و حەقیقەتی ئەم تاوانە لەخەڵک و لەجیهان بشارێتەوە. ئێستا نەتەوە یەککگرتووەکان هاتۆتە دەست بۆ ئەوەی داکۆکی لە داد و ماف و کەرامەتی دەیان هەزاران کچ و ژن و منداڵ و سەدان هەزار قوربانی ئێزیدی بکات، کە تا ئێستا بەپێی کولتوور و نەریتی کۆنی عەرەبی و شەریعەتی جەنگەڵ، لە بازاڕەکانی عێراق و تورکیا و هەندێ وڵاتی کەنداودا وەک کۆیلە و کەنیزە دەفرۆشرێن.

نەتەوە یەککگرتووەکان، دوای لێکۆڵینەوە لە سروشت و ناوەڕۆکی تاوانەکە، کوشتاری بەکۆمەڵی ئێزیدییەکانی وەک جینۆساید ناسی. لە هەمان کاتدا داوای لە ئەنجومەنی ئاسایشی نیودەوڵەتی کرد کە کەیسی جینۆسایدی ئێزیدییەکان ڕەوانەی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لە لاهای بکات، بۆ ئەوەی ئەم دادگایە لەم تاوانە مەزنە بکۆڵێتەوە..

جینۆسایدی ئێزیدییەکان ئەوەندەی تاوانی ئەنفال گەورەیە. هەردوو تاوان جارێک بە ناوی عروبە و جارێکی دی بەناوی خوا و ئیسلامەوە لەلایەن هێزی عەرەبی سوننەوە ئەنجام دراون. بەڵام ئەوەی تاوانی ئێزیدییەکان گەورەتر دەکات و برینەکەی بۆ کورد قووڵتر و پرژانتر دەکات ئەوەیە، کە پێشمەرگە لەبری ئەوەی، وەک پیشەی دەیان ساڵەی خۆی، بەرگری لە گەلەکەیان بکەن و ژیان و خاک و کەرامەتییان بپارێزن، ئەوانیان بۆ ڕەحمەتی تیرۆریستانی داعش بەجێ هێشت و تەنانەت تاکە سەعاتێک بەرگرییان لێ نەکردن. ڕاپۆرتەکە، لەم بارەیەوە، بە زەقی ئاماژە بە کەمتەرخەمی و هەڵاتنی هێزی پێشمەرگە لە شنگال، دەکات. لە ڕاپۆرتەکەدا، کە نزیکەی چل لاپەڕەیە نووسراوە:

(ڕۆژی ٣ی ئاب ٢٠١٤ کاتێک چەکدارانی –داعش- بەرەو شنگال چوون و ڕووبەڕووی هیچ بەرگرییەک نەبوونەوە. ژمارەیەکی زۆری پێشمەرگە جێیەکانی خۆیان چۆڵ کرد و لە بەرامبەر پێشرەویی داعشدا، بەبێ هیچ بەرگرییەک کە شایەنی باسکردن بێت، کشانەوە و زۆربەی ناوچەکانی شنگالیان بەجێ هێشت. دانیشتوانی ناوچەکە لە بڕیاری کشانەوەی پێشمەرگە ئاگادار نەکرانەوە، هەروا هیچ بڕیارێک بۆ دەربازکردنی خەڵکی مەدەنی لە ناوچەکە نەدرا و زۆربەی گوندەکان ئاگاداری تێکچوونی باری ئەمنیی ناوچەکە نەبوون)،

کەچی لە بەرامبەر ئەمەدا، ڕاپۆرتەکە باس لە جوامێریی یەکینەکانی پاراستنی گەل (یە پە گە) دەکات، کە لەگەڵ خۆبەخشانی ئێزدی بەرەنگاری هێرشەکەی

داعش بوونەوە و توانییان لە سوریاوە ڕێڕەوێک بکەنەوە و خەڵکی گەمارۆدراوی ئێزیدی، لە چیای شنگال بپارێزن و بەرەو ناوچەیەکی ئارام دەربازیان بکەن.

ڕاپۆرتەکە بەوردی کۆمەڵکوژیی ئێزیدییەکان باس دەکات، جیهان و مرۆڤایەتی لەگەورەیی و سامناکیی ئەم تاوانە ئاگادار دەکاتەوە، داواش دەکات هێزە نێودەوڵەتییەکان ئەو ٣٢٠٠ ژن و منداڵەی، کە هێشتا لەلای داعش ڕاگیراون، ڕزگار بکەن . هەروا ڕاپۆرتەکە داوا لە ئەنجومەنی ئاساییش دەکات کە ئەم کەیسە ڕەوانەی دادگای تاوانی نێودەڵەتی بکات، تا ئەوان لەم تاوانە بکۆڵنەوە، سەرانی داعش و هەموو ئەو لایەنانەی دەستیان لە پلاندانان و کۆمەککردن بەم تاوانە هەیە ڕاپێچی بەردەم دادگایان بکەن. چونکە داعش تەنیا لایەنیکی ئەنجامدەری ئەم تاوانەیە، لایەن و ئەکتەرە سەرەکییەکانی پشت پەردە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی دەتوانێت ئاشکرایان بکات.

ئەم بڕیارە گرنگەی نەتەوە یەکگرتووەکان و بردنی ئەم کەیسە بۆ دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لە زۆر لایەنەوە پڕبایەخە و شایەنی ئەوەیە لە ڕووی قانوونی، سیاسییەوە بە فراوانی باس بکرێت. لێرەدا بە کورتی ئاماژە بۆ هەندێک لەو لایەنانە دەکەین.

یەکەم: کەیسی جینۆسایدی ئیزدییەکان، لە ڕووداوێکی ناوخۆیی هەرێمی کوردستان و عیراقەوە، دەگۆڕێت بە کەیسێکی جیهانی، واتا لەدەست دەسەڵاتی خۆماڵی دەردەهێندرێت و دەدرێتە دادگایەکی جیهانی، کە خۆی بەدوای هەقیقەتی مەسەلەکە دەکەوێت،

تاوانی جینۆساید لەهەر وڵاتێکدا ڕوو بدات بە تاوان بەرامبەری تەواوی مرۆڤایەتی دادەندێت. بۆیە ئەرکی نەتەوەیەکگرتووەکان و دەزگا و داگا و ڕێکخراوەکانی مافی مرۆڤە کە داکۆکی لەم کەیسە بکەن، بەرپرسانی ئەم تاوانە ڕەوانەی دادگا بکەن و بە سزای خۆیانیان بگەیەنن. لەم بیست ساڵەی دواییدا دەیان سەرۆکدەوڵەت و گەورەبەرپرسی سیاسی و سەربازی چەندان وڵات، تومەتی کۆمەڵکوژی و تاوانی شەڕیان دراوەتە پاڵ، بەشێکیان لە دادگای نێودەوڵەتیدا، دادگایی کراون و سزا دراون، بەشێکی تریشیان لە وڵاتانی خۆیاندا، بە چاودێریی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی، دادگایی کراون، ئەو دەوڵەتانەش بە قانوون ناچارکراون کە بڕیاری دادگا جێ بەجێ بکەن. بۆ نموونە سەرۆکی پێشووی یۆگۆسلاڤیا سلوبۆدان میلۆسۆڤیچ و چەند بەرپرسێکی سەربازی و سیاسیی ئەو وڵاتە، بەپرسانی جینۆسایدی ڕواندا، کەمپۆدیا و سیرالیۆن...تاد

دووەم: دادگای تاوانی نێودەوڵەتی لە دیاردەی داعش دەکۆڵێتەوە و ئەو هێز و دەوڵەت و لایەنانە ئاشکرا دەکات کە کۆمەکی سەربازی و ئابووریی داعشیان کردووە، ڕێگایان بۆ خۆش کردووە کە بگاتە عێراق و کوردستان و ئەم تاوانە ئەنجام

بدات. هەروا رەنگە دادگا وەڵامی ئەم پرسیارەی دەست بکەوێت کە بۆچی داعش بەگژ کورددا کرا؟ چۆن و بە کام مەبەست و ئامانج پەلاماری شنگالی دا؟ دادگا دەبێت لە رێی بینینی بەپرسانی حکومەت لەشنگال ئەو فەرماندە سەربازی و ئەمنیانەی لەشنگال بەرپرس بوون، وەڵامی ئەو پرسیارەی دەست بکەوێت کە بۆچی ئەو هێزە پرچەک زەبەڵاحەی (پێشمەرگە) کە بە هەزاران بوون، هەڵاتن و داکۆکییان لە خەڵک نەکرد، یان تەنانەت خەڵکە مەدەنییەکەیان ئاگادار نەکردەوە تا ناوچەکە بەجێ بهێڵن، وەک لەراپۆرتی نەتەوە یەکگرتووەکاندا بە روونی باسکراوە؟ ئایا بەرگری نەکردن و بەجێهێشتنی خەڵکی مەدەنیی شنگال بڕیاری خودی ئەو بەرپرسانەی شنگال بووە، یان ئەوان بە بڕیاری سەرووی خۆیان شنگالیان بەجێ هێشتووە؟ هەروا دادگا دەتوانێت بگاتە ئەو ئەنجامەی کە ئایا ئەم تاوانە گەورەیە، کە بەرامبەر ئێزیدییەکان و مرۆڤایەتیی کراوە، لە چوارچێوەی پلانێکی سیاسی_هەواڵگریی کۆمەڵێک دەوڵەت و لایەنی ناوچەییدا بووە، یان نا؟ دادگای تاوانی نێودەوڵەتی، ئەگەر ئەم کەیسەی بۆ رەوانە بکرێت، دەتوانێت، دوای لێکۆڵینەوە و دادگاییکردن، وەڵامی ئەو پرسیارانە و زۆر پرسیاری تریش بداتەوە، ئەو کەس و لایەنە بەرپرسانەی لەم تاوانە گەورەیەدا بەشداربوون، لە هەر پۆست و پلەیەکدا، بن. بهێنێتە بەردەم دادگا و سزایان بدات.

سێیەم: قوربانیانی ئێزیدی دەبێت لە رووی مادی و مەعنەوییەوە قەرەبوو بکرێنەوە. دادگای تاوانی نێودەوڵەتی دەتوانێت ئەو دەوڵەت و لایەنانەی دەستیان لەم کوشتارەدا هەبووە، یان کۆمەکیان بە داعش کردووە، ناچار بکات قەرەبووی زیانلێکەوتووان بکەنەوە.

چوارەم: ئیزدییەکان دەتوانن، بۆ رێگرتن لە دووبارەبوونەوەی جینۆسایدی تر، داوا لە کۆمەڵگەی نیودەوڵەتی و نەتەوەیەکگرتووەکان بکەن کە خۆیان، لەژێر چاودێری و پارێزگاریی ئەواندا، ناوچەکانی خۆیان بەڕێوە ببەن و چیتر بندەستی هیچ هێز و لایەنی تر نەبن، چونکە دەوڵەتی عێراق و حکومەتی هەرێم نەیانتوانی لە تەنگانە و کاتی لێقەوماندا، بەرگریان لێ بکەن، لە جیاتیان روو بەرووی ئەم کوشتارەیان کردنەوە. بەمەش بۆ خەڵکی ئێزیدی و دنیایان سەلماند، کە ئەوان شایەنی ئەوە نین حوکمڕانی ئێزیدییەکان بکەن. داننان بە کۆمەڵکوژیی ئێزیدییەکان لە لایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوە بە تاوانی جینۆساید، دەستکەوتێکی گەورەیە بۆ ئێزیدییەکان و هەموو کورد، هەروا بە قازانجی عەدالەتە لەجیهاندا. بۆیە پێویستە یاساناسان و رێکخراوە سیاسی، کۆمەڵایەتی و کولتووریەکانی کورد، لە دەرەوە و ناوەوەی وڵات، بەتەنگ جێبەجێکردنی ئەم بڕیارەوە بن و پشتگیری و کۆمەکی پارێزەرانی ئەم کەیسە جیهانییە بکەن، رێگە نەدەن ئەنجومەنی ئاساییش، بە هەر بیانوو و بەهانەیەک بێت، ئەم کەیسە رابگرێت و رەوانەی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی نەکات. لەهەمان کاتدا پێویستە بە رێز و حورمەتێکی زۆرەوە چاو لە

رەنج وماندوبوونی یاساناسی جیهانی و داکۆکیکاری مافی مرۆڤ خاتوو ئەمەل کلونی، هاوسەری ئەکتەری ناسراوی سینەما جۆرج کلونی بکرێت، کە خۆی کردۆتە خاوەنی ئەم مەسەلەیە و لە نەتەوە یەکگرتووەکان و جیهاندا داکۆکی لێ دەکات. ئەم خانمە پسپۆری یاسای نێودەوڵەتییە و تا ئێستا، وەک پارێزەر، داکۆکی لەکۆمەڵێک کەیسی گەورەی جیهانی کردووە، لەوانە کەیسی داهێنەری ویکیلیس جولیان ئەسانج و سەرۆکوەزیری پێشووتری ئۆکراینا خاتوو تیمۆشینکا. هیوادارم دادگای تاوانی جیهانی بتوانێت، لە رێی دەرخستنی راست و سزادانی تاوانبارانی ئەم جینۆسایدەوە، داد و ماف بۆ قوربانیان و حورمەت بۆ عەدالەت و مرۆڤایەتی و ژیان بگێڕێتەوە.

رێکخراوی ئێزیدی بۆ بەڵگەکردن، بە هاوکاری دەستەی سەربەخۆی مافی مرۆڤ، راپۆرتێکی تیروتەسەلی لە بارەی "کۆیلایەتی کردن بە ئافرەتان و کچانی ئێزیدی لە ژێر جەنگی داعش" ئامادەکردوە و بڵاوی کردوەتەوە. راپۆرتە زۆر لایەنی بەڵگەنامەیی و دۆکۆمێنتکردن و یاسایی و رەهەندە جیاجیاکانی تاوانەکە و گونجاندنی لە چوارچێوەی یاساورێسا نێودەوڵەتیەکان تێدایە.

سەرەتای راپۆرتەکە کۆمەڵێک داتاو ئاماری وردی تێدایە و بەم شێوەیە خراوەنەتە ڕوو "لە بەرئەوەی راپۆرتەکە تایبەتە بە کۆمەڵگەی ئێزدی لە عێراق، ئەوا ئێزدییەکان دووچاری دڕندانەترین شێوازی تاوان و پێشێلکاری بوونەتەوە، لەلایەن "رێکخراوی دەوڵەتی ئیسلامی-داعش"، بە تایبەتی لە قەزای شەنگال و گوندەکانی لە ٣ی ئابی ٢٠١٤، کە لەناوبردنیان حەڵاڵ کرابوو، وە بوە هۆی رفاندن و کوشتنی هەزاران و دەربەدەربوونی هەزارانی تر، بەرەو خاکی دەوڵەتی سوریاو چیای شەنگال.

هەر لە راپۆرتەکەدا بە وردی هاتووە کە بە پێی نوسینگەی رفێنراوانی دهۆکی سەر بە وەزارەتی کاروباری ئاینی، بەم شێوەیە تۆمارکراوە. ژمارەی رفێنراوە ئێزدییەکان لە ژن و منداڵ و پیاو، "٦٤٠٤" شەش هەزارو چوارسەدو چوارکەس بوون. لە نێویاندا "٣٥٣٨" سێ هەزارو پێنج سەدو سی و هەشت کەس لە رەگەزی مێ و "٢٨٦٦" دووهەزارو هەست سەدو شەست و شەش کەس لە رەگەزی نێر. بە وردی و بە ژمارە باسی ئەوەش دەکات کە "٢٦٤٠" دوو هەزارو شەش سەدو چل کەس، لە نێویاندا "٩٥٣" نۆسەدو پەنجاو سێ کەس لە رەگەزی مێ و "٣٢٨" سێ سەدو بیست و هەشت کەس لە رەگەزی نێرو "٦٧٥" شەش سەدو هەفتاو پێنج منداڵ لە رەگەزی نێرو "٦٨٤" شەش سەدو هەشتاو چوار مناڵ لە رەگەزی مێ، رزگار کراون.

هەروەها باسی ئەوەش دەکات، بە پێی ئامارو بەڵگەنامەکانی بەردەست، ژمارەی ئەوانەی لەلای داعشن و دەستبەسەرن، "٣٧٧٠" سێ هەزارو حەودسەدو حەفتا کەسن..

ئەم راپۆرتە لە ساڵی ٢٠١٦ بڵا وکراوەتەوە و بێگومان رەنگە ئێستا کۆمەڵێک گۆڕانگاری نوێ لە ئارادابن، بەڵام هیچ کات نرخی ئەم بەڵگەنامەیە و زانیارییەکانی کەم نابنەوە و بگرە بە یەکێک لە راپۆرتە باش و زانیاریدەرەکان دادەنرێت.

سەرپەرستی نووسینگەی ڕزگارکراوانی ئێزدی ڕایگەیاند، حەوت ملیار دینار بۆ ڕزگارکردنی ڕفێندراوانی ئێزدی خەرج کراوە و پرۆسەی ڕزگارکردنی ڕفێندراوانی ئێزدی بەردەوامە و تاکوو یەک ڕفێندراو مابێت کار لەسەر ڕزگارکردنیان دەکرێت.

خەیری بۆزانی، سەرپەرستی نووسینگەی ڕزگارکراوانی ئێزدیی ڕاگەیاند: "ئێمە قەت بێهیوا نابین بۆ ڕزگارکردنی ڕفێندراوانی ئێزدی و کاری ڕزگارکردنیان بەردەوامە و بەشی زۆری ڕفێندراوەکان لەناو کەمپی هۆلی سووریادا ماون، هەروەها لەو ناوچانەی عێراق کە ساڵی 2014 کەوتنە ژێردەستی تێرۆریستانی داعش، هێشتا ڕفێندراوانی ئێزدیی ماون و ڕزگار نەکراون و ئێمە بەهۆی ئاستەنگییەوە داوامان لە هێزەکانی عێراق کردووە هاوکاریمان بکەن بۆ ڕزگارکردنی ڕفێندراوانی ئێزدی، بەڵام وەڵامیان نەداوینەتەوە".

ئاشکرایشی کرد: "هێشتا کەمپی هۆل شوێنی پاراستنی تیرۆریستانی داعشە، بۆیە ڕزگارکردنی ڕفێندراوان لەو کەمپە دژوارە، لەبەر ئەوەی خێزانی داعش لەو کەمپەدان و ڕفێندراوانی ئێزیدی ناتوانن خۆیان ئاشکرا بکەن و ناوێرن خۆیان وەدیار بخەن، ئەو هێزانەی کەمپی هۆلیش کۆنترۆڵ دەکەن وەکوو پێویستە کار ناکەن بۆ ڕزگارکردنی ڕفێندراوانی ئێزدییەکان".

خەیری بۆزانی گوتیشی: "لە هێرشی هۆڤانەی تیرۆریستانی داعشدا بۆ سەر شنگال زیاتر لە شەش هەزار و 417 کچ و ژن و منداڵ و پیاو ڕفێندران و بێسەروشوێن کران، تا ئێستا نووسینگەی ڕزگارکردنی ئێزدییان توانیویەتی سێ هەزار و 562 ڕفێندراو ڕزگار بکەن و هێشتا چارەنووسی زیاتر لە دوو هەزار و 600 ڕفێندراو لە هەردوو ڕەگەزی نێر و مێ دیار نییە".

ئاماژەی بەوەشدا: "لە ئەنجامی جینۆسایدی شنگال زیاتر لە پێنج هەزار هاووڵاتیی ئێزیدی شەهید کراون و دوو هەزار و 745 منداڵ بوونە هەتیو و 120 هەزار ئێزیدییش بۆ دەرەوەی وڵات کۆچبەر بوون.

منداڵانی بێ ناونیشان:

لە دوای شکستی سەربازی و کەوتنی دوا مۆڵگەکانی داعش، پرسێکی پڕ لەتراژیدیا ڕووبەڕووی کچ و ژنە ئێزیدیە ڕزگاربووەکان بۆتەوە، ئەویش دەبێ جیا ببنەوە لە منداڵ و کۆرپەکانی خۆیان، ئەو منداڵ وکۆرپانەی بە وتەی ئەم ژنانە "لە خوێن وگۆشتی خۆیانن.."

کەس و کاری ژنە ئێزیدیەکان، ڕێگا نادەن کچەکانیان بێنەوە بۆ ناو خێزانەکانی خۆیان ئەگەر بێت و ئەو منداڵانە لە گەڵ خۆیاندا بهێنن کە لەکاتی کەنیزەك بوونیان بە دەستی تیرۆریستانی داعش لە دایك بوون. لەباکوری ڕۆژهەڵاتی سوریا ژمارەیەکی زۆر لەو ئافرەتانە بە گریان و حەسرەتەوە قسەیان بۆ میدیاکان کردووە، ئەوان بە زۆرەملێ جیا دەکرێنەوە لەمنداڵەکانیان، ڕاستە لەڕێگای کۆیلە کردنی سێکسیەوە ئەو منداڵانە لە دایك بوون، بەڵام وەکو پەیوەندی "دایك و منداڵ" ئەوان هەمان ئەو پەیوەندییە سروشتیەیان لە گەڵ منداڵەکانیان هەبووە.

ئەوان لەژێر هەڕەشەی ئەوەدان ئەگەر منداڵەکانیان لە گەڵ خۆیاندا بهێنن، ناتوانن بێنەوە ناو کەس وکاری خۆیان، ئەگەریش نەچنەوە نێو کەس وکاری خۆیان بەتەنیا بگەڕێنەوە هیچ کەسێك پەیوەندیان پێوە ناکات، هیچ کەس؛ خۆراك و هیچ جۆرێکیتر لە یارمەتیان پێ نادات.

هەزاران کچ و ژنی ئێزیدی لەهەمان کەیسدان، هەندێك لەم ژنانە کاتێ داعش لە ٢٠١٤ ئەوانی ڕفاندوەو کراون بە کەنیزك و کۆیلە، منداڵی خۆیان پێبووە کە هی باوکێکی "ئێزیدی" بووە، ئەم جۆرە لە ئافرەتانی ئێزیدی کەس و کاریان پێیان گوتون: دەتوانن منداڵی یەکەمت بهێنی لە گەڵ خۆت چونکە "ئێزیدییە" بەڵام بۆت نیە منداڵی دووەم و سێهەم بهێنیت لەگەڵ خۆت چونکە بە ئێزیدی حساب ناکرێن،

لە راپۆرتی میدیایی ئەم بابەتە چەندی چیرۆکی تێدایە کە نەك تەنیا دایکەکە وەکو "دایک"دەگری بۆ منداڵەکەی بەڵکو ئەو منداڵانەی یەکەمیش کە "ئێزیدین" دەگرین و داوای براو خوشکەکانیان دەکەن کە لەو دیو سنوور جێیانهێشتن. جەنگ تەنیا ماڵوێرانکاری شارو دێ و سوتان نییە، بەڵکو هەموو ئەو دۆخە ناهەموارو دژە مرۆڤایەتییە کە پەل داوێتە ناو ژیانی کۆمەڵایەتی ئەو مرۆڤانەی لەپاش جەنگ لەدۆخێک رزگاریان دەبێت بۆ ئەوەی خۆیان لەدۆخێکیتر بدۆزنەوە. بەڵام خودی ئەم جیابوونەوە سەپێنراوانەی دونیا مۆدێرنیش هەڵگری هەمان توخمی "دڵرەقی" دۆش داماوی کۆمەڵگەی مرۆڤایەتییە بە دەستی ئەم هاوکێشە و ئاکامە کۆمەڵایەتییانەی دوای جەنگ لەژیانی ڕزگاربووان دروست دەبێت.

لەئێستادا کردنەوەی هەر دایلۆگێك لەسەر ئەم پرسە لەگەڵ ڕابەرانی ئایینی ئێزیدی بە دەر نابێ لە هەڵدانی چەندان بۆمبی هەستیار، چونکە کەس نازانێ

که خودی ئەم دایلۆگە چۆن دژ بە قوربانیانی ئێزیدی بەکاردێن، بەڵام لەمێژووی هەموو ئەو کارەسات و ستەمانەی لە ٢٠٠ ساڵی ڕابردوو بە سەر ئێزیدییەکان هاتوونە هیچیان بەقەد ئەم پرسە کلیلی "چارەسەری ئاکامەکانی" لە ڕووی مرۆڤ بوونەوە نەخستۆتە دەست ڕابەرانی ئێزیدییەکان.

کاتێك ئەم قوربانیانە کران بە کۆیلە هەڵبژاردەی خۆیان نەبوو، کاتێك دەستدرێژیان کرایە سەرو سکپرکران دیسان هەڵبژاردەی خۆیان نەبوو، ئێستاش کە بەزۆرداری جیا دەکرێنەوە لە کۆرپەو منداڵەکانیان هەر هەڵبژاردەی خۆیان نیە، دڵرەقی جەنگ و کلتوری دیسپلینی ئاینی چی دەکات! ئایا تێگەیشتنێکی توندڕەوە؛ ئەگەر بڵێین ئاینی جەلاد و ئایینی قوربانی هەردووکیان لەم پرسە لەبەردەم قوربانیان لە ترافیکی دڵرەقیەکانی جەنگ سڵاو لە یەکتر دەکەن.

ڕاسپاردەکان:

-هەنگاوی خێرا بگیرێتە بەر بۆ یارمەتیدانی هەموو ئەوانەی کە ئاوارە و بێخانە ولانە بوون بە هۆی جەنگێکەوە کە بەسەریاندا سەپێندراوە، بە جیا لە دین و ڕەگەزیان.

-هاوکاتیش دەبێت خوشکان و دایکانی بەکۆیلەکراوی ئێزیدییەکان ڕزگار بکرێن، ئەو وڵاتانەی کە هاوکاری داعشیان کردووە، نەک هەر دەبێت سەرکۆنە بکرێن بگرە دەبێت بەرپرس بکرێن بۆ ئەو هاوکارییە سەربازی و داراییەی کە پێشکەش بە داعشیان کردووە.

-ئەو لایەنە سیاسیانەی کە لەو بارودۆخەوە گلاون کەوتوونەتە هەڵخڕاندنی هەستی ڕەگەزپەرستی و تایفی، عەرەب لە دژی کورد و بە پێچەوانەوە وە سوننی لە دژی شیعە و بە پێچەوانەوە. ئەم سیاسەتەش بۆتە مایەی کارەسات و هەل ومەرجێکی نامرۆڤانە و ڕەگەزپەرستانە لەعێراق و کوردستاندا. پێویستە فشار بخرێتە سەر پارتە سیاسیەکان بۆ کۆتایی هێنان بەو سیاسەتە.

هەرجۆرە هەڵسوران و چالاکیەک لەلایەن لایەنگرانی داعشەوە لە ناو هەرێمی کوردستان و تەنانەت ئەوروپاش دەبێت قەدەغە بکرێت. ئەوەی ئەوان پیادەی دەکەن بەشێک نییە لە ئازادی بیرورا و ئازادی هەڵسوورانی سیاسی، بگرە بانگەشەیە بۆ چاندنی ڕق و کوشتار. بۆیە دەبێت وەک نازییەکان تەماشا بکرێن. لەلایەکی تریشەوە، دەرکەوتنی ئەوان بارودۆخ دەخوڵقێنێ بۆ سەر بەرزکردنەوەی گروپ و مەیلە ڕاسیست و ڕەگەزپەرستەکان لەئەوروپادا لەدژی هەر هاوڵاتییەکی غەیرە ئەوروپی یان ئەوانەی کە بە ناو لەوڵاتە ئیسلامیەکانەوە هاتوون. ئەمەش پشێویەک دەنێتەوە کە ئەوروپا نیەتیەتی خۆی لێ لابدات.

- جیهان پێویستە سنوریک بۆ جینوسایدی ئێزیدییەکان دابنێت″ ،″پێویستە ئیزدییەکان ڕزگار بکرین″ ئاوارەکان ژیانیان دابین بکرێت″،″

-ئەوەی داعش بەرامبەر کوردانی دەڤەری شەنگال ئەنجامیدا، تاوانی ئەنفالی بەعسیەکانیشی تێپەراند ، چونکە ئەوان بەئاشکرا وێنەی کوشتارەکان، سەربرینی مرۆڤەکان، فرۆشتنی ژنان بە پاساو دەهیننەوە و بڵاویشی دەکەنەوە ، کەچی هیزە ئیسلامیەکان (کۆمەل، یەکگروو، بزوتنەوە) ئامادەییان تیا نیە ، لاوازترین هەڵویست ئیدانەی داعشە بەهیزیکی تیرۆریست و هاوسۆزی دەربڕن لەگەڵ کوردانی ئێزیدی لەدەڤەری شەنگال، لەمیدیا و لیدوانی فەرمی بدەن. ئەم بێدەنگییەی لایەنە ئیسلامیەکان ئەوە دەردەخات ئەوان دژی رەفتارە فاشی و بەربەریەتی داعش نین بەرامبەر بە کوشتار و پاکتاوی کوردە ئێزیدییەکان، تەنیا بەهۆی ئەوەی ئاینیان جیاوازە .

-رەوشی ژیانی سەختی ئێزیدییەکان لای هەموو جیهان ئاشکرابوو ئەویش سەبارەت بە چالاکی کەسایەتی و رێکخراوەکان و میدیاکاندا، بەتایبەت لەکۆژانی ئێزیدییەکان لەکەمپەکانی ناو هەرێمی کوردستان و سوریا و تورکیا وگرفتی لاوان و ئاستی بەرزی ریژەی بێکاری بڵاوبوونەوەی نەخۆشی و وازهینان لەخویندن. هەروەها رەوسی هەڵایساوی پەنابەران لە یۆنان و سربیا،

-ژنە ئێزیدییە رزگاربووەکان نموونەی نادیا موراد و لەمیا بەشآر، رۆڵێکی کارایان گێرا لەگەیاندنی رووی راستینەی ئەو ستەم تاوانەی کە ژنە رفێنراوەکانی بەر دەستی تیرۆریستانی داعش بە سەکۆی میدیاکان و وڵاتانی خاوەن پریار لەجیهاندا، لێرەدا دەمەوێ تیشک بخەمە سەر منداڵی زەوتکراو لەسایەی داعشدا دوای داگیرکردنی موسل لە ناوەرەراستی ٢٠١٤ کە کاریگەری زۆری هەبوو لە هەڵوەشاندنەوەی بونیاتی کۆمەڵایەتی لەئەنجامی تاوانکردنی بەرفرەوانی لەدژی مافەکانی مرۆڤدا،لەهەقی مەسیحیەکان، شەبەک، تورکمانی شیعە،کاکەیی و سابیئەکان،،کە ئێزیدیەکان بەشی شێریان بەرکەوتبوو لەتاوانی کوشتن ورفاندن و لاقەکردن و کۆیلەداری سیکسی و بەزۆر مسولمان کردن، بەسەربازکردنی منداڵان و بەزۆر دەرکردن، کەبووەی هۆی پەیداکردنی درز لەبونیاتی کۆمەڵایەتی و پاشەکشێی بەها پەروەردەیی و کۆمەڵایەتیەکان..

-منداڵی زەوتکراو لە لەناو خێوەتی پەنابەران لە ژیانێکی تاڵ و پاشەرۆژێکی نادیاردا، بەو رستەیە رەوشی مندالە رزگاربووەکانی بندەستی داعش لەناو خێوەتی پەنابەران چڕ دەکەینەوە کە لەکەمترین پێداویستیەکانی ژیان بێبەشن، کە رەوشی خراپی تەندروستی و چاودێری پزیشکی تێدا بەدی ناکرێت. کە ٢٧٤٥ منداڵی هەتیو هەن، کە دوای داگیرکردنی داعش بۆ ناوچەکە لە

خێزانەکانیان داپڕاون وحکومەتی عێراقی و ڕێکخراوەکانی نەتەوە یەکگ رتووەکان فەرامۆشیان کردوون لە چوونە خویندنگاولو ئامێزکردنیان، لەرەوشێکی نالەبارو تراژیدی دەژین.

-کەم ئەندامە تایبەتە سەختەکان کە بە گرفتی کۆمەڵایەتی و دەروونی ونەبوونی فێرکردن و کێشەی خێزانییەوە دەناڵێنن، ئەو منداڵانەی کە بە گشت سرووتە مەحاڵەکانی کات و شوێن گەمارۆدراون، لەسایەی ئاڵای رەشی داعش کەبەسپیتی لەسەری نووسراوە لا الله الا الله محمد رسول الله کە لەسەر پانتایەکی جوگرافی توندوتیژی و مەرگ دەشەکێتەوە ، منداڵەکان بە زۆری و بەمەبەستی پیشەسازی خۆکوشتنی دوارۆژ لەسەر چەک و سەربڕین رادەهێنرێن، ئەوانە هەمووی بەبەرچاوی جیهانەوە دەکرێن و بێهەبوونی هیچ هەڵوێستێکی جیددی بۆ بەهانا هاتنیان و پاراستنیان، هەروەها نەبوونی ناوەندێکی رەچاوکردن و راهێنان بۆیان.

- داوا لە رای گشتی جیهان دەکەین لەرزگارکردنی ئەوەی لە توانادایە رزگار بکرێن و ددانان بە جینۆسیادی ئێزیدیەکان و دیارکردنی ناوچەیەکی پارێزراوی نێودەوڵەتی بۆ ئێزیدییەکان تا دووبارە تاوانی کۆمەڵکوژی لەیادەوەری گەلی کوردستان و عیراق و جیهاندا بەردەوام ودووبارە نەبێتەوە.

ئەنجام:

لە ٣ی ئابی ٢٠١٤ چەکدارانی دەوڵەتی ئیسلامی ناسراو بە تیرۆریستانی داعش یەکێک لە هەرە قێزەونترین تاوانەکانی سەردەمیان بەرامبەر بە هاووڵاتیانی ئێزیدی دەڤەری شنگال و پێشتریش هاووڵاتیانی کریستان و شەبەک و تورکمانە شیعەکانی ناوچەی موسڵ ئەنجامدا، کە نموونەی ئەم تاوانانە لە ١٠٠ ساڵی رابردوودا لەجیهاندا نەبووە. بۆیەش داوا لەکۆمەڵگای نێو دەوڵەتی و کوردستانی دەکرێت بەرەو رووی تاوانەکە ببنەوە، لەیادی ئەم تاوانە قێزەونەدا داواکارین، حکومەتی هەرێمی کوردستان فشار بخاتە سەر حکومەتی بەغدا بۆ ئەوەی پەیماننامەی رۆما واژۆ بکات و ببێتە ئەندامی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی، بۆ ئەوەی نیازپاکی خۆی لەرێگای بە ئەندامبوونیەوە لەدادگاکە بۆ پێکهاتەکانی ئەم وڵاتەی مەڵبەندی جینۆساید رابگەیەنێت، کە دژ بە دووبارەبوونەوەی تاوانەکانی رابردووە، کە بەسەر گەلەکەماندا هاتووە (هەڵەبجە، ئەنفال، بارزانییەکان، فەیلییەکان، تەعریب، شنگال، بالیسان و شێخوەسانان، سمێل..)، کە دواجار تاوانەکانی شنگال سەلماندییەوە بە ئەندام بوونی عێراق زامنی دووبارە نەبوونەوەی ئەم جۆرە تاوانانەو سزادانی بکەرانی و ناساندنی حەقیقەتی یاسایی تاوانەکەیە لەئاستی نێودەوڵەتیدا، داوا لەدەسەڵاتدارانی کوردستان دەکەین، داواکاری بە ئەندام بوونی عێراق لەدادگای تاوانی

نێودەوڵەتی بکەنە یەک لەداواکارییەکانی خەڵکی کوردستان لەدانوساندنەکانیان لەگەڵ حکومەتی ناوەندی بەغدا، لەگەڵ لایەنە عێراقییەکان و سازشی لەسەر نەکەن، هەر کەس و لایەنێک لەکوردستانەوە ریکلام بۆ داعش بکات، پێویستە بە تاوانی هاوکاریکردنی تیرۆر و بانگەشە بۆی دادگایی بکرێت، هەر کەس و لایەنێک نکۆڵی لەجینۆسایدی ئێزیدی و کریستان و پێکهاتەکانی دیکە بکات لەلایەن داعشەوە، پێویستە سزابدرێت و ئینکارکردنی تاوانەکانی جینۆساید وەک تاوان سەیر بکرێت لەهەرێمی کوردستاندا، بە یاسا رێکبخرێت.هەر پارت و لایەنێکی سیاسی ئینکاری جینۆسایدی ئێزیدی و کریستان و شەبەک و .... بکات ، یاخود برەو بە سیاسەتی جیاکاری بەرامبەریان بدات لەئاستی خوارەوە پێویستە قەدەغە بکرێت، پێویستە ئەو چەکدارە کوردستانیانیانەی لەریزی داعش بوونە، لەکاتی وازهێنانیان دادگایی بکرێن لەبەرامبەر بەشداریکردنیان لەو تاوانانەی ئەنجامیان داوە.

هەروەها پێویستە ئەو تاوانانەی لەرابردوودا لەرێگای ٧٢ فەرمانەکەوە بەرامبەر بە ئێزیدی و کریستان و پێکهاتە ئاینییەکانی کوردستان کراوە، تۆمار بکرێن وەک مێژوو و بچێتە بواری میتۆدەکانی خوێندنەوە.دەبێت سنورێک بۆ تەجاوزات بۆ سەر ناوچەکانی ئێزیدی و کریستان و پێکهاتەکانی دیکەی کوردستان دابندرێت، تایبەتمەندی ناوچەکانیان بپارێزرێت و لەدەسەڵاتدارێتی کوردستاندا رۆڵی زیاتریان پێ بدرێت.

داوا لەحکومەتی هەرێمی کوردستان و کانتۆنەکانی رۆژئاوای کوردستان دەکەین، هەر دیلێکی داعشی هاوولاتی ١٢٤ وڵاتەکەی ئەندامی دادگای تاوانی نێودەوڵەتیان لایە، رادەست بە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی بکەن، بۆ ئەوەی دادگایی بکرێن. هەروەها داواکارین لەهەردوو لایەن پریار بەدەستان و تاوانبارانی داعش دیار بکەن، ئەوانەی لەپریاردان و تاواندا رۆڵیان هەیە، ناوەکانیان بدەنە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی. پێویستە هەمووان خۆمان ئامادە بکەین بۆ قۆناغی دوای هەرەسی داعش و گروپە تیرۆریستەکانی دیکە، پریار بەدەستان و تاوانبارانیان بدۆزینەوە و سکالایان لەوڵاتەکانیان لەسەر تۆمار بکەین، یاخود ناوەکانیان و شوێنی ژیانیان بدەینە دادگایی تاوانی نێو دەوڵەتی، داواکارین ئەنجامی لێکۆڵینەوە لەهۆکاری داگیرکردنی شنگال لە ٣-٨ لە لایەن داعشەوە بۆ رای گشتی ئاشکرا بکرێت، ئەگەر شکستی سەربازییە ئەوانەی هۆکاری شکستەکەن سزا بدرێن و لەبەرپرسیارێتی سەربازی دوور بخرێنەوە، ئەگەر کارئاسانیکردنێک هەبووە بۆ لایەنی بەرامبەر، ئەوا بە تاوانی هاوکاریکردنی جینۆساید سزا بدرێن.دواجار داواکارین حکومەتی هەرێمی کوردستان بودجەی زیاتر تەرخان بکات بۆ ئاوەدانکردنەوەی شنگال و ئازاد کردنی دایکان و خوشکانی ئێزیدی و قەرەبووکردنەوەیان بۆ قۆناغی دوای گەڕانەوەیان. راپۆرتێکی گرنگ لە بارەی جینۆسایدی ئێزدییەکانەوە.

سەرچاوە:

-خليل جندي. تقديم سعد سلوم - الدين الايزيدي.المعتقدات.الميثولجيا.الطبقات الدينية- مؤسسة السارات للتنمية الثقافية والاعلامية. بيروت بغداد، 2018

--داعش و الفرمان الاخير، حسو هورمى، داعش و الاباده الجماعيه للايزيديين- دار المسارات.2016

--دليل الٌصحفيين للكتابه عن قضايا الاقليات- مقومات عمليه- اسس مهنييه. خدر دوملى- مطبعه ماردين اربيل- ٢٠١٧

-الكرد آمه الابادات الجماعية- كرستينا كويفلن.ترجمة حسين ملا محمود. مركز القاهره للدراسات الكردية. طبعة الاولى -٢٠١٧

-هوشنك بروكا . لغز طاوسي ملك. او اصل الخيرو الشر في الاييزدية.

طبعه الاولئ 2014.

-حسو هورمي.داعش و تجنيد الاطفال الايزيدين.2019

-منئ ياقو،الحماية القانوية للاقليات، دراسة تطبيقية .اربيل 2019

-جمال رشيد احمد، المعتقدات الدينية في بلاد سوبارتو، اربيل 2017

سەرچاوە کوردییەکان:

-حەسو هورمی –ئێزیدیاتی د ١٠٠ پرساندا. هەولێر ٢٠٠٨

- نەجم ئەلوەنی- ئایینی ئێزیدی لە نێوان چەند جەمسەری و پرِوای یەکتا پەرستیدا- هەولێر ١٩٩٩.

-راپۆرتی نەتەوە یەکگرتووەکان لەسەر کەیسی جینۆسایدیی ئێزیدییەکان

- راپۆرتی وەزارەتی شەهیدان و ئەنفالکراوانی حکومەتی هەریمی کوردستان.

-وتووێژ لەگەڵ بەرێز خەیری بۆزانی بەرێوبەری گشتی کاروباری ئێزەدییەکان لە وەرزارەتی ئەوقاف..

تێبینی:

پووختەی ئەم توێژینەوەیەم لە رۆژانی ١وی٢ تەمووزی ٢٠١٥ لە کۆنفرانسی زانستی (جینۆسایدی گەلی کورد) لە زانکۆی گەرمیان پێشکەش کرد، بێگومان

لەوساوە تا ئێستا گۆڕانکاری زۆر لە داتاو هەژمارەکان کراون بەتایبەت لە هەڵدانەوەی ژمارەی گۆڕە بە کۆمەڵەکان و ژمارەی شەهید و ونبووەکان و هەروەها لە گەڕانەوەی کچان و ژنانی کۆیلەکراوی ئێزیدییەکان و دواتر پرسی منداڵانی بێ ناونیشان.

*سەرۆکی رێکخراوی خانی بۆ لێکۆڵینەوەی هزری